

Ks. Dariusz Lipiec

DUSZPASTERSTWO NIEPEŁNOSPRAWNYCH W PARAFII

Kościół przyjmując nauczanie swego Mistrza i Nauczyciela Jezusa Chrystusa, stara się wcielać w życie ukazane przez Niego prawdy wiary i zasady moralności oraz naśladować Go. Szczególnymi adresatami działalności wspólnoty Kościoła są ubodzy, do których zalicza się ludzi znajdujących się w słabszej kondycji fizycznej i duchowej. Wśród osób tych dostrzegani są ludzie niepełnosprawni, którym od początku istnienia Kościoła spieszo z pomocą. Najpierw była to pomoc charytatywna, mająca na celu zabezpieczenie ich egzystencjalnych potrzeb, a następnie opieka połączona z inicjatywami zmierzającymi do ich wychowania i kształcenia¹.

Mając na uwadze przykazanie miłości bliźniego, wskazujące na równą godność wszystkich osób, Kościół dostrzega potrzebę przyznania należnego niepełnosprawnym miejsca w społeczności ludzkiej. Od lat sześćdziesiątych XX wieku można zauważyć działania mające na celu szeroko rozumianą integrację osób niepełnosprawnych w społeczeństwie. U ich podłoża leży postrzeganie niepełnosprawności głównie w aspekcie społecznym, nie zaś jak poprzednio,

¹ M. GRZYBOWSKI. *Kościół wobec osób niepełnosprawnych. Aspekty historyczne*. „Ateneum Kapłańskie” 76:1984 z. 1 s. 36-41.

w aspekcie przede wszystkim medycznym. Dążeniom tym towarzyszy refleksja teologiczna Kościoła. Także działalność duszpasterska Kościoła w Polsce wobec niepełnosprawnych nie ogranicza się do posługiwania w przeznaczonych dla nich ośrodkach, ale obejmuje wszystkie płaszczyzny duszpasterstwa: krajową, diecezjalną i parafialną.

1. ZASADY UCZESTNICTWA NIEPEŁNOSPRAWNYCH WE WSPÓLNOCIE LUDZKIEJ I KOŚCIELNEJ

W 1981 roku Stolica Apostolska opublikowała dokument, w którym zostały nakreślone podstawowe zasady uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu wspólnoty ludzkiej i kościelnej. Te zasady to: zasada integracji, normalizacji i personalizacji. Zasada integracji wskazuje na konieczność dążenia do pełnego uznania osoby niepełnosprawnej za podmiot życia społecznego. Niesie ona zobowiązanie dla wszystkich członków społeczeństwa, aby mając wzgląd na możliwości osób niepełnosprawnych, przyczyniały się do coraz pełniejszego ich uczestnictwa w życiu rodzinnym, zawodowym oraz by miały one pełną możliwość kształcenia i wychowania. Stolica Apostolska wskazuje, że respektowanie tej zasady umożliwi pełny i podmiotowy udział osób niepełnosprawnych we wszystkich aspektach życia społecznego: w życiu kulturalnym, gospodarczym, politycznym i we wspólnocie religijnej. Zasada integracji idzie dalej niż stosowana często zasada tolerancji, w myśl której dostrzega się istnienie osób niepełnosprawnych w społeczeństwie, przyznając im określony status oraz czyniąc ich adresatami pomocy społecznej, najczęściej socjalnej. Zastosowanie zasady integracji przeciwstawia się marginalizacji ludzi niepełnosprawnych, a przez to również ich segregacji i izolowania w różnych aspektach życia społecznego.

Według dokumentu Stolicy Apostolskiej zasada integracji pociąga za sobą zasadę normalizacji. Zasada ta wskazuje na konieczność dążenia do całkowitej rehabilitacji osób niepełnosprawnych. Rehabilitację należy rozumieć w szerokim znaczeniu, nie tylko jako rehabilitację medyczną: fizyczną i psychiczną, lecz również jako rehabilitację społeczną, zmierzającą do przyznania osobie niepełnosprawnej należnego jej miejsca w społeczności i przywrócenia jej podmiotowej roli w życiu społecznym. Jeśli jednak osiągnięcie tego celu jest niemożliwe

ze względu na skutki upośledzenia, należy osobom niepełnosprawnym stworzyć warunki życia i działalności możliwie najbliższe do normalnych. Takie dążenia są obowiązkiem całego społeczeństwa, a zwłaszcza tych, którym powierzona została troska o osoby niepełnosprawne. W swoich działaniach osoby te powinny korzystać ze wszelkich dostępnych środków i technik, które są godziwe.

Trzecia ze wskazanych przez Stolicę Apostolską zasad uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym, to zasada personalizacji. Eksponuje ona godność tych osób. Godność osoby niepełnosprawnej powinna być, według tej zasady, podstawową wartością, którą należy chronić i wspomagać w realizacji wszystkich działań zmierzających do rozwoju, rehabilitacji, integracji tych osób. Zasada ta wskazuje, że osoba niepełnosprawna stoi zawsze w centrum tych wysiłków jako ich cel. Przeciwstawia się natomiast traktowaniu osób niepełnosprawnych jako środka bądź okazji do działania dla dobra społeczeństwa. Ponadto, przeciwstawia się ona anonimowości, w jakiej osoby te pozostają w życiu społecznym, a także kolektywizmowi, którym do niedawna nacechowane były niektóre środowiska².

Analiza treści zasad uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczności ludzkiej wskazuje, że integracja jawi się podstawową powinnością społeczności wobec niepełnosprawnych. Zadaniem członków społeczności jest solidarne popieranie wszystkich inicjatyw zmierzających do włączenia osób niepełnosprawnych do normalnego życia tych społeczności.

Powyższe zasady mają także zastosowanie w odniesieniu do wspólnoty Kościoła. Osoby niepełnosprawne, jako dzieci Boże stworzone na Jego podobieństwo i odkupione w paschalnym misterium Chrystusa, są włączone przez sakrament chrztu do wspólnoty chrześcijańskiej jako jej pełnoprawni członkowie. Patrząc od strony osób niepełnosprawnych, integracja w Kościele oznacza szerszą rzeczywistość niż działalność charytatywna, chociaż posługa charytatywna w niej się zawiera. Ludzie niepełnosprawni oczekują, że wspólnota kościelna sprawi, iż będą się oni czuli w niej jak „u siebie”. Wielu spośród niepełnosprawnych postrzega Kościół przede wszystkim jako wspólnotę, w której powinni być akceptowani i chronieni, i w której

² *Dokument Stolicy Apostolskiej na Międzynarodowy Rok Osób Upośledzonych*. „Ateneum Kapłańskie” 76:1984 z. 1 s. 11 (nr 4).

mogą ukazać siebie innym takimi, jakimi są. Dla osób niepełnosprawnych wspólnota kościelna jawi się jako miejsce, w którym mogą się w pełni rozwinąć i osiągnąć sukces w tym wysiłku.

Potrzeba tak rozumianej przez niepełnosprawnych integracji staje się jednocześnie wyzwaniem dla wspólnoty wierzących. Ich zadaniem jest pełniejsze otwarcie się na swych niepełnosprawnych członków oraz wyjście naprzeciw ich potrzebom. Jako konieczność jawi się w pierwszym rzędzie troska o ochronę godności osób niepełnosprawnych oraz pomoc w ich rozwoju. Tak rozumiana integracja wskazuje, że miejsce osób niepełnosprawnych jest w samym centrum Kościoła, nie jako istot szczególnie potrzebujących litości i współczucia lub podziwu, ale jako osób ludzkich, ze względu na ich osobową godność. Z tego względu osoby niepełnosprawne powinny być traktowane poważnie i z uwagą, z uwzględnieniem ich słabości fizycznej lub psychicznej³.

Obecność osób niepełnosprawnych jest dużym wyzwaniem dla wspólnoty kościelnej. Nie zawsze jednak wspólnota ta, jak i jej poszczególni członkowie, potrafią sprostać zadaniu integracji niepełnosprawnych. Błędem popełnianym także przez chrześcijan jest postrzeganie osób z niepełnosprawnością jedynie jako istot słabych, a przez to istot godnych przede wszystkim żalu i litości. W ślad za tym idzie nieporadność wielu członków Kościoła w udzielaniu niepełnosprawnym właściwej pomocy. Ta nieumiejętność staje się często dodatkowym obciążeniem dla ludzi niepełnosprawnych, dla których kalectwo i jego skutki wiąże się dużym wysiłkiem. Nieznajomość specyfiki niepełnosprawności i osób nią dotkniętych przyczynia się do powiększania ich cierpienia.

Problemem w integracji niepełnosprawnych we wspólnocie kościelnej jest także niedostrzeganie przez wierzących, a także przez duszpasterzy zdolności, talentów, wartości duchowych i bogactwa wewnętrznego osób dotkniętych kalectwem. Zdarza się nierzadko, że osoby te przewyższają walorami duchowymi osoby pełnosprawne. Dostrzeganie bogactwa życia duchowego osób niepełnosprawnych konieczne jest dla rozwoju tych osób, jak również dla Kościoła, aby

³ H. BRÜGGER. *Duszpasterstwo niepełnosprawnych w świetle Drugiego Soboru Watykańskiego*. Tł. I. Kulikowska. Łaski 1989 s. 13 (mps w Bibliotece Zakładów dla Niewidomych w Łaskach).

zachował swe ludzkie oblicze, i by jego członkowie pogłębiali wrażliwość na wartości ewangeliczne⁴.

2. PARAFIA JAKO WSPÓLNOTA INTEGRACJI NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Parafia jest miejscem, w którym Kościół staje się żywym ludem Bożym, wspólnotą osób odkupionych przez Chrystusa i uświęconych przez Ducha Świętego. „Parafia jest miejscem spotkania posłannictwa całego Kościoła z wiarą jednostek, rodzin i małych grup religijnych. Zatem zadania parafii związane są z jej charakterem jako lokalnej wspólnoty, która łączy element osobistego zaangażowania z formą wspólnoty eklezjalnej. W poszczególnej wspólnotcie parafialnej Kościół ukazuje się w sposób konkretny, ponieważ tutaj codzienne życie wiernych spotyka się z realną obecnością Odkupienia”⁵.

Poszczególni członkowie parafii zespoleni są z Chrystusem nadprzyrodzonymi więziami oraz obecnością i działaniem Ducha Świętego, który jest zasadą jedności chrześcijan. Członków parafii łączą także wielorakie więzi wynikające z bliskiej obecności. Obecność ta wynika z kolei ze wspólnych spotkań, doświadczeń życiowych, wspólnego przeżywania trudów i radości życia. Istnienie wielorakich więzi pomiędzy poszczególnymi członkami parafii sprzyja nie tylko lepszemu wzajemnemu poznawaniu się, ale także daje możliwość skuteczniejszego budowania wspólnoty parafialnej⁶.

Dokumenty Soboru Watykańskiego II wskazują, że parafia jest w ramach diecezji lokalną wspólnotą ludu Bożego. Zespala się ona wertykalnie i horyzontalnie z Chrystusem, tworząc wspólnotę wiary, kultu i braterskiej miłości. Parafia jest wspólnotą słuchającą i głoszącą słowo Boże, gromadzącą się wokół Stołu Pańskiego oraz realizującą w codziennym życiu Bożą miłość w służbie bliźnim. Te wymiary wspólnotowości parafii są ze sobą wewnątrznie zjednoczone, wzajemnie się przenikają i warunkują. Rozdzielać je można na płaszczyźnie teoretycznej, w praktyce wspólnotowość parafii budowana jest jedno-

⁴ *Tamże*. s. 14.

⁵ R. KAMIŃSKI. *Parafia miejscem realizacji duszpasterstwa*. W: *Teologia pastoralna*. T. 2. Red. R. Kamiński. Lublin 2002 s. 31.

⁶ *Tamże*. s. 32.

cześnie we wszystkich wymiarach. Zadaniem duszpasterstwa parafialnego jest w tym względzie włączenie jak największej liczby parafian, w sposób kolegialny, w budowanie parafii jako wspólnoty wiary, wspólnoty kultu i wspólnoty miłości braterskiej. Duszpasterstwo parafialne powinno przy tym uwzględniać indywidualne różnice między poszczególnymi członkami parafii, jak również zróżnicowanie ich funkcji społecznych⁷.

Wiara jest fundamentem, na którym odbywa się budowanie wspólnoty Kościoła. Na wierze opiera się zatem budowanie wspólnoty parafialnej. Wiara natomiast rodzi się ze słuchania słowa Bożego (Rz 10, 14-18) i karmi się tym słowem. Głoszenie słowa Bożego jest początkiem budowy wspólnoty parafialnej. Przez przepowiadanie lud Boży jednoczy się we wspólnotę. Słuchając słowa Bożego i realizując jego treści w codziennym życiu parafia – wspólnota wiary wzrasta i umacnia się. Parafia jawi się jako uprzywilejowane miejsce głoszenia i słuchania słowa Bożego. W parafii bardziej niż w jakiegokolwiek innej wspólnotcie eklezyjalnej przepowiadanie jest nauczaniem, wychowaniem i szkołą życia⁸.

Rzeczywistość duszpasterska wskazuje, że wśród wielu parafian brak jest równowagi między świadomością treści prawd wiary i norm religijno-moralnych, a ich akceptacją. Dysproporcja ta układa się na niekorzyść świadomości. „Wiara pozbawiona konkretnej treści jest pusta, zaś pozbawiona osobowego do niej stosunku pozostaje ślepa i bezosobowa”⁹. Brak powiązania aktu wiary i jego treści jest symptomem niedojrzałej religijności, a w dalszej perspektywie może prowadzić do agnostycyzmu lub praktycznego ateizmu. Wydaje się, że niedostatki w treści wiary są jedną z przyczyn niewłaściwego postrzegania osób niepełnosprawnych i ich miejsca we wspólnotcie parafialnej. Stąd wśród niektórych parafian brak jest przekonania o konieczności integracji niepełnosprawnych w Kościele i budowy wspólnoty parafialnej z takimi osobami.

⁷ R. KAMIŃSKI. *Duszpasterstwo w społeczeństwie pluralistycznym*. Lublin 1997 s. 66-67.

⁸ TENŻE. *Ewangelizacja parafii przez kaznodziejstwo*. „Roczniki Teologiczne” 40:1993 z. 6 s. 66.

⁹ *Tamże*. s. 70.

Budowanie wspólnoty parafialnej dokonuje się nie tylko przez przepowiadanie słowa Bożego, lecz także przez liturgię, która jest odpowiedzią człowieka na usłyszana prawdę Bożą i wyrazem oddania się Bogu. Poprzez uczestnictwo w liturgii parafianie uobecniają misterium paschalne Chrystusa i uczestniczą w Jego kapłaństwie. Gromadząc się na liturgii tworzą oni wspólnotę, a jednocześnie liturgia wspólnotę ludu Bożego pogłębia i ożywia. Liturgia zatem z jednej strony zakłada istnienie wspólnoty i domaga się jej, a z drugiej umacnia i pogłębia więzy wspólnotowe pomiędzy jej członkami¹⁰.

W sposób wyjątkowy i sobie właściwy przyczynia się do budowy wspólnoty eklezjalnej sprawowanie Eucharystii. Jest ona bowiem znakiem i źródłem jedności całego ludu Bożego. Wspólnota wierzących nie może istnieć bez Eucharystii, ta zaś nie może być realizowana bez wspólnoty Kościoła. Kościół żyje, buduje się i aktualizuje się przez Eucharystię (KK 11). Miejszem najbardziej stosownym do sprawowania Eucharystycznej Ofiary jest parafia. Tam wierzący z różnych środowisk mogą gromadzić się jako lud Boży. Również tam mogą oni w pełni objawić i poświęcić na służbę wspólnocie osobiste dary i charyzmaty. Parafia jest także pierwszą wspólnotą, która otwarta jest wszystkich parafian, bez względu na ich warunki życia i indywidualne osobowe uwarunkowania. Wspólnota parafialna jest przez to podstawową wspólnotą Kościoła, w której budowanie włączone są zarówno osoby pełnosprawne, jak i obciążone niepełnosprawnością.

Wspólna modlitwa zanoszona w Duchu Świętym i wspólne spożywanie Chleba Eucharystycznego stanowią istotny czynnik budowania wspólnoty parafialnej. Budowa parafii – wspólnoty kultu dokonuje się zwłaszcza podczas sprawowania niedzielnej i świątecznej Mszy świętej. Parafia objawiając się jako wspólnota liturgiczna, staje się jednocześnie pierwszą szkołą modlitwy dla ludu Bożego.

Uczestnicy Mszy św. powinni wychodzić z niej umocnieni w przekonaniu o współodpowiedzialności za wspólnotę Kościoła i za własną parafię, a także bardziej przywiązani do niej. Udział w Eucharystii powinien owocować także szerszym zaangażowaniem parafian w dzieła apostołskie. Obecność na niedzielnej i świątecznej Mszy św. powinna również mieć przełożenie na codzienne życie parafian, ich egzystencję

¹⁰ R. KAMIŃSKI. *Budowanie wspólnoty parafialnej przez Eucharystię*. „Roczniki Teologiczne” 41:1994 z. 6 s. 8-9.

i wzajemne relacje. W tym przejawia się współodpowiedzialność wiernych za wspólnotę parafialną i poszczególnych jej członków¹¹. Odpowiedzialność ta w sposób szczególny dotyczy najsłabszych członków parafii, w tym niepełnosprawnych i integracji z nimi.

Budowanie wspólnoty parafialnej dokonuje się nie tylko poprzez głoszenie i słuchanie słowa Bożego oraz kult, lecz także przez realizację miłości braterskiej pomiędzy jej członkami. „Parafia realizuje się w pełni, gdy w niej urzeczywistnia się wspólnota braterska, stale gotowa do wzajemnej ofiarnej miłości, wraz z posługą słowa, posługą sakramentalną i kultem”¹². Realizacja miłości chrześcijańskiej we wspólnocie parafialnej jest potwierdzeniem autentyczności wiary, kultu i modlitwy poszczególnych jej członków jak i całej wspólnoty. Parafia, w której praktykuje się miłość braterską w łączności z wiarą oraz sprawowaniem liturgii można nazwać autentyczną wspólnotą wierzących.

Do budowy parafii jako wspólnoty miłości braterskiej wezwani są wszyscy parafianie. Wspólnota ta powinna objawiać się jako wspólnota serc i czynów, realizowanych z miłości do Chrystusa. Tak realizowana i przeżywana wspólnota parafialna staje się z kolei miejscem wychowania do dialogu i braterstwa. W dalszej kolejności sprzyja ona kształceniu wrażliwości sumień u ludzi mieszkających na jej terenie, także niewierzących i dystansujących się od Kościoła, a pośrednio także chroni przed obojętnością religijną.

Budowanie parafii jako wspólnoty braterskiej realizuje się w różnorodny sposób. Mnogość możliwości realizacji miłości wzajemnej rozciąga się w zakresie od form życzliwości we wzajemnych, codziennych relacjach między parafianami, aż po zorganizowane formy działalności charytatywnej na terenie parafii¹³. Integracja osób niepełnosprawnych we wspólnocie parafialnej w sposób szczególny wskazuje na doniosłość miłości chrześcijańskiej. Jej autentyczność u parafian warunkuje budowanie parafii, jako wspólnoty braterskiej z niepełnosprawnymi.

¹¹ *Tamże*. s. 10.

¹² KAMIŃSKI. *Parafia miejscem*. s. 41.

¹³ TENŻE. *Działalność zbawcza Kościoła w teorii i praktyce pastoralnej*. Lublin 2007 s. 158.

Obecność osób niepełnosprawnych jest z jednej strony sprawdzianem autentyczności miłości poszczególnych parafian i jakości wspólnoty parafialnej¹⁴, a z drugiej wezwaniem do włączenia tych osób w sposób harmonijny, na miarę posiadanych możliwości, do normalnego życia parafialnego¹⁵. Jako konieczność jawi się wyjście zarówno poszczególnych parafian, jak i całej wspólnoty naprzeciw potrzebom ludzi niepełnosprawnych. Jawi się tu potrzeba realizacji takich form pomocy, jakie są konieczne w danej sytuacji.

Parafia jest wspólnotą nie tylko na płaszczyźnie teologicznej, ale także powinna ona być wspólnotą w znaczeniu socjologicznym. Jakkolwiek w dobie zmian, jakie zaszły w ostatnich kilkudziesięciu latach, więzi między członkami parafii uległy osłabieniu, a parafie w coraz mniejszym stopniu są wspólnotami, to coraz wyraźniej ukazuje się potrzeba budowania wspólnoty parafialnej także w znaczeniu socjologicznym. Wskazują na to przede wszystkim potrzeby poszczególnych parafian i ich grup. Wśród tych potrzeb coraz większe znaczenie zyskuje potrzeba wyjścia z anonimowości i samotności, które to zjawiska w pluralistycznym społeczeństwie są coraz większym problemem. Gospodarka wolnorynkowa nie zawsze wiąże się z sukcesem i dobrobytem. Wiele osób uważanych jest za przegranych, a przez to „gorszych”. Osoby te, nie mogąc wybić się ponad przeciętność, zamieniają się w anonimową „masę”. Wśród tych osób, mimo wsparcia ze strony instytucji państwowych, społecznych i mediów, niepełnosprawni jako jedni ze słabszych członków społeczeństwa padają ofiarą mechanizmów wolnorynkowych i tylko część z nich, mająca największe możliwości rehabilitacji ma szansę na rzeczywiste konkurowanie z pełnosprawnymi, na przykład na rynku pracy. Większość z nich korzysta jedynie z opieki socjalnej państwa. Niepełnosprawni potrzebują zatem uczestnictwa we wspólnocie parafialnej, która pozwoli im na wyjście z anonimowości, a w niektórych wypadkach nawet zaspokoi ich głód fizyczny¹⁶.

¹⁴ Por. *Dokument Stolicy Apostolskiej na Międzynarodowy Rok Osób Upośledzonych*, s. 10 (nr I, 3).

¹⁵ *Tamże*, s. 17 (nr II, 16).

¹⁶ Por. A. PETROWA-WASILEWICZ, *Parafia przyszłości – dom otwartych drzwi*. W: *Nowa ewangelizacja u progu Trzeciego Tysiąclecia. Program duszpasterski na rok 2000/2001*. Katowice 2000 s. 172.

Osoby niepełnosprawne chcą czuć się w parafii jak „u siebie” Pragnienie to niesie ze sobą wyzwanie dla duszpasterstwa parafialnego, a także dla całej wspólnoty parafialnej. Wynika ono ze specyficznych potrzeb wspólnotowych osób niepełnosprawnych. Z jednej strony chcą one uczestniczyć w życiu parafialnym tak samo jak sprawni parafianie, a z drugiej potrzebują dostrzeżenia ich niepełnosprawności i przebywania we wspólnocie z osobami podobnymi sobie. Takie potrzeby rodzą z jednej strony konieczność istnienia duszpasterstw specjalnych, dedykowanych ludziom z różnymi postaciami niepełnosprawności, które odpowiadają na potrzebę przebywania we wspólnocie osób podobnych sobie i rozumiejących siebie, a z drugiej strony wymagają od duszpasterstwa parafialnego traktowania ich raz jak pełnosprawnych, a innym razem jak niepełnosprawnych. Taka specyfika obecności niepełnosprawnych w parafii wymaga przede wszystkim znajomości charakterystyki osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności, co dotyczy wszystkich członków wspólnoty parafialnej. Obecność niepełnosprawnych wymaga następnie uwzględniania ich zaangażowania w działaniach duszpasterskich adresowanych do wszystkich parafian oraz podejmowania szczególnych inicjatyw duszpasterskich, adresowanych właśnie do osób z niepełnosprawnością.

Obecność osób niepełnosprawnych wskazuje, że parafia powinna być „domem otwartych drzwi” nie tylko dla mających trudności religijne, ale także trudności natury fizycznej lub intelektualnej. Osobom niepełnosprawnym towarzyszy często obawa odrzucenia z powodu odmienności. Z tego względu ogół parafian nie może wyjść naprzeciw nim z poczuciem wyższości lub radości, że niepełnosprawność ich ominęła. Członkowie parafii powinni oczekiwać na niepełnosprawnych z otwartością i radością¹⁷.

3. DZIAŁALNOŚĆ PARAFII NA RZECZ INTEGRACJI NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Zadaniem duszpasterstwa skierowanego do niepełnosprawnych nie jest ich wyrwanie ze zwyczajnego życia parafii, lecz umożliwienie

¹⁷ Por. *Tamże*. s. 174.

i ułatwienie im w jak największym stopniu uczestniczenia w nim¹⁸. Oznacza to, że podmiotem tego duszpasterstwa są nie tylko duchowni, lecz także świeccy parafianie. Bez ich zaangażowania wysiłki duszpasterzy stają się jedynie okazjonalnymi „akcjami”, które po zakończeniu zostawiają niewielki ślad w świadomości parafian i w niewielkim również stopniu poprawiają sytuację niepełnosprawnych w parafii. W działania na rzecz integracji niepełnosprawnych we wspólnocie parafialnej powinni być włączeni także katolicy świeccy, tak aby inicjatywy duszpasterskie mogły być rozłożone w czasie i przestrzeni. Inicjatywy te muszą łączyć się z codziennym apostołstwem ogółu parafian pobudzając je do nowego wysiłku i poddając im wciąż nowe formy posługi na rzecz niepełnosprawnych.

Adresatami duszpasterstwa niepełnosprawnych w parafii nie są jedynie osoby niepełnosprawne, lecz także pełnosprawni parafianie. Działalność duszpasterska adresowana jest przede wszystkim do aktywnie zaangażowanych świeckich, takich jak członkowie parafialnej rady duszpasterskiej czy ruchów i stowarzyszeń na terenie parafii, a następnie do ogółu parafian, pośród których osoby niepełnosprawne żyją na co dzień.

Integracja niepełnosprawnych w parafii i budowanie wspólnoty z nimi dokonuje się na wszystkich płaszczyznach realizacji duszpasterstwa. Rzeczywistości te dokonują przez przepowiadanie słowa Bożego, kult i dzielenie się miłością chrześcijańską. Niepełnosprawni na równi z pełnosprawnymi parafianami są słuchaczami słowa Bożego (KPK 747 § 1). Mogą oni i powinni uczestniczyć we wszystkich formach przepowiadania parafialnego, a zwłaszcza przepowiadania homilijnego. Niepełnosprawni oczekują od przepowiadania, że będą tam poruszane takie same zagadnienia, jak do osób sprawnych, a problematyka niepełnosprawności nie będzie sztucznie uwypuklana. Potrzebę podejmowania problematyki niepełnosprawności, czyli godności i miejsca niepełnosprawnych we wspólnocie Kościoła, apostołstwa, realizacji chrześcijańskich zasad w codziennym życiu, osoby niepełnosprawne chcą raczej omawiać w gronie osób sobie podobnych, ewentualnie w towarzystwie osób pełnosprawnych, szerzej zaangażowanych w pomoc na ich rzecz. Ta potrzeba osób niepełno-

¹⁸ Por. T. FEDOROWICZ. *Uwagi o duszpasterstwie niewidomych*. Warszawa 1960 s. 2 (mps w Archiwum Krajowego Duszpasterstwa Niewidomych w Warszawie).

sprawnych rodzi konieczność organizowania dla nich stosownej katechezy.

Na konieczność katechezy dla osób niepełnosprawnych na terenie parafii zwraca uwagę *Dokument Stolicy Apostolskiej na Międzynarodowy Rok Osób Upośledzonych* (nr 16). Katecheza ta adresowana powinna być zarówno do dzieci i młodzieży, jak również do dorosłych niepełnosprawnych. O ile katecheza dzieci i młodzieży odbywa się zasadniczo bądź w ośrodkach szkolno-wychowawczych, bądź w szkołach lub klasach integracyjnych w ramach zajęć szkolnych, to podstawowym terenem realizacji katechezy dorosłych niepełnosprawnych jest parafia.

Wydaje się, że szczególne trudności w słuchaniu słowa Bożego na terenie parafii mają osoby z uszkodzonym słuchem. Problem ten dotyczy zarówno odbioru przepowiadania homilijnego i katechetycznego, jak i udziału w rekolekcjach i innych formach głoszenia słowa Bożego. Zapewnienie pełnego uczestnictwa w budowaniu wspólnoty wiary wiąże się z koniecznością znajomości przynajmniej przez jednego z księży języka migowego. To z kolei rodzi postulat nauczania tego języka jeszcze w seminarium duchownym, albo prowadzenia jego kursów dla duchowieństwa. Można również do pomocy w parafii włączyć osoby świeckie, znające język migowy, w charakterze tłumaczy. W przeciwnym razie osoby głuche i słabo słyszące mogą słuchać słowa Bożego jedynie w ramach duszpasterstwa specjalnego lub za pomocą telewizji, gdy transmisja Mszy św. opatrzona jest tłumaczeniem na język migowy.

Niepełnosprawni na równi z pełnosprawnymi parafianami powinni uczestniczyć w liturgii, a zwłaszcza mieć dostęp do sakramentów¹⁹. Realizacja tego prawa osób niepełnosprawnych wiąże się najpierw z przygotowaniem tych osób do korzystania z nich. Szczególnej uwagi duszpasterzy wymaga przygotowanie do sakramentów pokuty i pojednania, Eucharystii oraz bierzmowania. Przygotowanie do I Komunii św. i spowiedzi wymaga współpracy parafii ze szkołami lub ośrodkami dla dzieci niepełnosprawnych. Często dzieci przyjmują te sakramenty po raz pierwszy wraz ze swymi klasami. Dla uczniów ośrodków szkolno-wychowawczych duszpasterze parafii organizują

¹⁹ Por. R. KAMIŃSKI, *Diecezja i parafia miejscem pastoralnej posługi względem chorych i cierpiących*. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 33:2000 s. 178.

oddzielne przygotowania. Dzieci czują wówczas pewniej w gronie osób sobie znanych i mających podobne ograniczenia. Ich przygotowanie także wymaga poświęcenia więcej czasu i zaangażowania, a także odpowiedniej wiedzy z zakresu konkretnego rodzaju niepełnosprawności.

Inaczej wygląda przygotowanie niepełnosprawnych dzieci wraz z pełnosprawnymi. Fakt niepełnosprawności duszpasterze muszą brać pod uwagę nie tylko w bezpośrednich oddziaływaniach na te dzieci, ale także na dzieci pełnosprawne. Część z nich mogła się wcześniej nie spotkać z dzieckiem mającym ograniczenia sensoryczne, ruchowe lub intelektualne, dlatego te dzieci należy nauczyć także właściwej postawy wobec niepełnosprawnych, a także uwrażliwić na niesienie im pomocy. Niekiedy również duszpasterze stają wobec konieczności przełamania uprzedzeń rodziców dzieci pełnosprawnych, którzy nie chcą aprobować wspólnego przystępowania do sakramentów ich dzieci z dziećmi niepełnosprawnymi.

Przygotowanie dzieci do I Komunii i spowiedzi św. wiąże się z koniecznością przełamania barier natury technicznej. Przykładem może tu być dostosowanie konfesjonałów do możliwości dzieci niewidomych, dojazdu do nich dla dzieci niepełnosprawnych ruchowo, albo stosownego miejsca spowiedzi dla dzieci głuchych²⁰. Podobnym uwarunkowaniom podlega przygotowanie niepełnosprawnej młodzieży do sakramentu bierzmowania. Należy przy tym zwrócić uwagę, że proces przygotowania dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego wymaga nieco więcej czasu niż przygotowanie jedynie pełnosprawnych. Więcej czasu wymaga przećwiczenie poszczególnych gestów i dialogów²¹.

Uczestnictwo osób niepełnosprawnych w liturgii jest związane z pokonywaniem wielu niedogodności, a niekiedy przeszkody mogą wręcz uniemożliwiać udział w sprawowaniu kultu. Niektóre utrudnienia dotyczą budynku kościelnego i jego otoczenia, a niektóre zwyczajów panujących wśród uczestników liturgii. Dla osób z niepełnosprawnością ruchową problemem są bariery architektoniczne, takie jak brak podjazdów dla wózków, wysokie progi w kościele, albo

²⁰ Por. W. PRZYGODA. *Posługa charytatywna Kościoła wobec osób niepełnosprawnych*. „Homo Dei” 74:2004 nr 1 s. 65.

²¹ Por. K. PERYT. *Komunia święta naszych dzieci*. „Nasze Dzieci” 1998 nr 7-8 s. 43-44.

krawężniki na placu przykościelnym. Z kolei dla niewidomych problemem jest częsta zmiana ustawienia sprzętów kościelnych, zwłaszcza ławek lub krzesel, o które potykają się. Dla tej grupy niepełnosprawnych problemem jest zajmowanie „ich” miejsc w kościele. Drogi do miejsca w ławce, a także drogi do Komunii św. i z powrotem do ławki uczą się oni na pamięć²². Zajmowanie stałego miejsca człowieka niewidomego oznacza dla niego dezorientację i możliwość wejścia na nieoczekiwaną przeszkodę. Względnie stałego miejsca w kościele potrzebują także głusi, którzy chcą dobrze widzieć księdza. Często czytają oni z ruchu warg, stąd potrzeba dla nich miejsca blisko ołtarza i ambonki, z którego nikt nie zasłania twarzy celebransa.

Dla osób niepełnosprawnych może być problemem dotarcie do kościoła. Bariery architektoniczne, roboty drogowe czy przejścia przez ulicę mogą okazać się przeszkodami niemożliwymi do pokonania dla osób z niepełnosprawnością ruchową i niewidomych. Drogę do kościoła mogą oni odbywać wówczas jedynie z pomocą innych osób.

Ludzie niepełnosprawni mogą być nie tylko uczestnikami liturgii, lecz także mogą w niej brać aktywny udział. Osoby dobrze zrehabilitowane mogą spełniać różnorakie funkcje z zgromadzeniu liturgicznym: mogą być ministrantami (np. głuchoniemi, osoby z niepełnosprawnością intelektualną), lektorami, kantorami, komentatorami (np. niewidomi, osoby z niepełnosprawnością ruchową), mogą również śpiewać w scholach i chórach kościelnych²³.

Budowanie parafii jako wspólnoty braterskiej z niepełnosprawnymi wymaga różnorodnych działań duszpasterskich, skierowanych zarówno to tych osób, jak do pełnosprawnych parafian. Na czoło wysiłków duszpasterskich wysuwa się potrzeba formacji ogółu parafian. Podstawą wszelkich działań duszpasterzy jest przełamanie lęku parafian przed niepełnosprawnymi. Nieznajomość specyfiki poszczególnych rodzajów niepełnosprawności, a co za tym idzie życia osób nią dotkniętych, budzi obawy przed tymi ludźmi i sprzyja powstawaniu dystansu. Lepsze poznanie i bezpośrednie relacje z niepełnosprawnymi sprzyjają przełamywaniu barier i nieporozumień.

Inicjatywami duszpasterskimi, które w znacznym stopniu mogą przełamywać stereotypy w relacjach z niepełnosprawnymi i przy-

²² PRZYGODA. *Posługa charytatywna Kościoła*. s. 65.

²³ *Tamże*. Por. A. MISIASZEK. *Teologia pastoralna*. Gdańsk 1994 s. 115-118.

czyniać się do ich integracji są takie, które mają „charakter niezobowiązujący.” Przykładem takich działań duszpasterskich są wycieczki, pielgrzymki, spotkania towarzyskie, zawody rekreacyjne i sportowe, wieczory literackie i koncerty. Luźna atmosfera tych spotkań i miejsca, w których one się odbywają pozwalają na przełamywanie barier i wzajemnemu otwarciu²⁴.

Obecność osób niepełnosprawnych w parafii stanowi duże wyzwanie dla duszpasterzy, a zwłaszcza dla proboszcza. Powinien on znać osobiście niepełnosprawnych parafian, mieć ich spis i odwiedzać ich systematycznie. Dla wielu z nich, zwłaszcza niewidomych, ważna jest świadomość, że proboszcz zna ich i o nich pamięta. Proboszczowska troska pozwala im wyjść ze swego świata i otworzyć się na wspólnotę parafialną.

Indywidualne odwiedziny niepełnosprawnych w domach rodzinnych pozwalają ponadto poznać ich i ich rodziny, środowisko sąsiedzkie, a przez to wpływać na budowanie klimatu życzliwości wobec nich i budzenie troski o nich. Ze względu na specyfikę życia wynikającą z niepełnosprawności konieczne jest prowadzenie w szerszym zakresie duszpasterstwa indywidualnego adresowanego do niepełnosprawnych. Osoby te mają nierzadko specyficzne potrzeby egzystencjalne i religijne, które wymagają indywidualnego potraktowania przez duszpasterzy parafii. Niepełnosprawni odznaczają się ponadto indywidualnymi uwarunkowaniami, które duszpasterstwo powinno brać pod uwagę, jak na przykład specyficzna wyobraźnia głuchych czy wrażliwość muzyczna niewidomych²⁵. Osoby niepełnosprawne oczekują indywidualnego traktowania przez duszpasterzy. Wielu z nich prosi duchownych o indywidualne kierownictwo duchowe²⁶.

Potrzeba przebywania osób niepełnosprawnych z podobnymi sobie rodzi konieczność organizowania w parafii spotkań dla nich. Uczestnictwo w duszpasterstwach specjalnych o zasięgu diecezjalnym nie wyczerpuje potrzeb tych ludzi. Spotkania duszpasterskie odbywają się tam z reguły nie częściej niż raz w miesiącu. Ponadto, nie wszyscy niepełnosprawni mogą w nich uczestniczyć ze względu na trudności komunikacyjne lub zdrowotne. Systematyczne spotkania

²⁴ Por. PRZYGODA. *Posługa charytatywna Kościoła*. s. 65.

²⁵ MISIASZEK. *Teologia pastoralna*. s. 116-117.

²⁶ FEDOROWICZ. *Uwagi o duszpasterstwie niewidomych*. s. 2.

duszpasterskie dla różnych grup niepełnosprawnych sprzyjają ich integracji między sobą oraz związanie ich i integrację z własną wspólnotą parafialną.

Osoby niepełnosprawne w parafii są adresatami pomocy charytatywnej. Wprawdzie w ostatnich latach różnorakie instytucje państwowe, samorządowe i społeczne podejmują wiele inicjatyw ukierunkowanych na integrację niepełnosprawnych, a polityka państwa umożliwia udzielanie im różnorakiej pomocy, ale wielu niepełnosprawnych egzystuje dzięki niezbyt wysokim rentom, zasiłkom i dotacjom. Standard życia wielu niepełnosprawnych jest niższy niż ludzi pełnosprawnych mających takie samo wykształcenie lub sytuację rodzinną. Stąd w wielu wypadkach konieczna jest pomoc materialna ze strony wspólnoty parafialnej, zarówno w formie zorganizowanej, poprzez parafialny zespół Caritas, jak i w formach spontanicznej pomocy ze strony sąsiadów lub indywidualnych darczyńców. Wspólnota parafialna może pomóc rodzinom osób niepełnosprawnych w utrzymaniu mieszkania, dożywianiu dzieci, partycypując w kosztach leczenia i rehabilitacji oraz pomagając w zaspokajaniu innych potrzeb. Mając na względzie specyficzną wrażliwość ludzi niepełnosprawnych, pomoc powinna być udzielana im w sposób delikatny i taktowny.

Ludzie niepełnosprawni są nie tylko adresatami działalności duszpasterskiej w parafii, lecz także mogą zaangażować się w nią w sposób podmiotowy. Zwraca się uwagę na konieczność ich zaangażowania w prace parafialnych rad duszpasterskich. W ten sposób mogą oni uczestniczyć w odpowiedzialności za wspólnotę parafialną i kształtować jej oblicze²⁷. Wskazuje się również na potrzebę uczestnictwa niepełnosprawnych w ruchach i stowarzyszeniach na terenie parafii. Tam mogą oni rozwijać indywidualne dary i charyzmaty oraz ofiarować je dla dobra całej wspólnoty parafialnej. Uczestnictwo w takich wspólnotach wpływa ponadto na proces integracji i budowę parafii jako wspólnoty wspólnot.

²⁷ PRZYGODA. *Posługa charytatywna Kościoła*. s. 65.

Zakończenie

Działania na rzecz szerszej integracji osób niepełnosprawnych we wspólnocie parafialnej wymagają podjęcia szeregu działań przez duszpasterzy parafialnych. Pierwszym z nich jawi się dostrzeżenie tych osób w parafii. Niedostateczne zainteresowanie obecnością i problemami tych osób wynika po części z faktu, że osoby te często wolą przebywać w kręgu najbliższych osób. Zadaniem duszpasterzy jest niejako „wydobycie ich z ukrycia”. Ze względu na stosunkowo niewielką liczbę niepełnosprawnych w parafii i ich specyfikę duszpasterstwo skierowane do nich ma charakter indywidualny.

Nie jest możliwe zrealizowanie w pełni celów duszpasterstwa niepełnosprawnych i skuteczne dążenie do ich integracji we wspólnocie parafialnej bez udziału osób świeckich. Pomoc świeckich jest konieczna zarówno dla osób niepełnosprawnych, chociażby w dotarciu do kościoła, jak i dla duszpasterzy. Ludzie świeccy powinni być jak najszerszej włączeni w organizację inicjatyw duszpasterskich skierowanych do niepełnosprawnych.

Integracja niepełnosprawnych wymaga odpowiedniego nastawienia ogółu parafian. Dużym wyzwaniem dla duszpasterstwa parafialnego jest zmiana poglądów niektórych parafian na kwestię niepełnosprawności, a także sposób postrzegania osób nią dotkniętych. Przewycięzenie niekorzystnych stereotypów jest konieczne do pełnej akceptacji tych osób wraz z ich ograniczeniami. To z kolei pomoże uświadomić ogółowi parafian konieczność wyjścia z inicjatywą pomocy niepełnosprawnym. Postrzeganie natomiast niepełnosprawnych jako równych sobie jest konieczne do współpracy z nimi na różnych płaszczyznach życia parafialnego.

Działania duszpasterskie skierowane do niepełnosprawnych nie mogą traktować tych osób jedynie jako adresatów pomocy. Pełna ich integracja we wspólnocie parafialnej wymaga, aby w jak najszerszym zakresie włączali się oni podmiotowo w życie parafii. W ten sposób niepełnosprawni mogą nie tylko wyjść z ukrycia i poczuć się lepiej we wspólnocie, lecz także służyć parafii realizując osobiste dary i charyzmaty. Wydaje się, że w procesie integracji niepełnosprawnych we wspólnocie parafialnej szczególnie cenne jest zaangażowanie takich osób na rzecz innych niepełnosprawnych.

PASTORAL MINISTRY OF THE DISABLED IN PARISH

S u m m a r y

Often at the sight of disabled person we ask a question to ourselves which also was addressed to Jesus by the Apostles seeing the blind: „Who sinned, this man or his parents?” Answer of Jesus is in a way an approximation of sense of the disability: „Neither this man nor his parents sinned, said Jesus, but this happened so that the work of God might be displayed in his life” (J 9, 3). We never get to know this secret to the end – we do not study it thoroughly on the earth, it should be approved and accepted with humility by us as unfathomable decrees of God. Our fundamental task is to perceive the disabled persons in our parishes, understanding them and helping them if possible within different fields. Priests and laymen should be involved in organization of help and any kind of initiatives addressed to the disabled people.

Thum. Jarosław Sempryk

Słowa kluczowe: duszpasterstwo osób niepełnosprawnych,
niepełnosprawność

Key words: pastoral ministry of the disabled, disability